

ΤΟ ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΟΝ
ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΙΑΚΩΒΟΥ

Τὸ ἀπεικονιζόμενον ἐνταῦθα βυζαντιακὸν μολυβδόβουλλον, προερχόμενον ἐκ τῆς συλλογῆς Rollin-Feuardent, ἐδημοσιεύθη καὶ ἀπεικονίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ G. Schlumberger ἐν τῷ Musée Archéologique τοῦ 1877.

Εἰκ. 1. Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονικῆς Ἰακώβου.

Ἐπὶ μὲν τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως φέρει τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν ἅγιον Δημήτριον ἱσταμένους ἀνταποῦς καὶ δεομένους, ἄνω δὲ ἐν τῷ μέσῳ προτομὴν τοῦ Χριστοῦ εὐλογοῦντος δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπισθίας τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν:

+ΙΑΚΟΒ
ΥΣΦΡΑΓΙΣ
ΜΑΘΕΣΣΑΛΟΝΙ
ΚΗΣΧΧΡΙΣΤΟ
ΤΕΚΥΣΑΝΚΑΙ
ΤΟΝΜΑΡΤΥ
ΡΑΦΕΡΕΙ
+

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην διαγνούς ὡς ἔμμετρον καὶ ἀποτελουμένην ἐκ δύο τριμέτρων στίχων ἰαμβικῶν ὁ Froehner, ἀνεδημοσίευσεν ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ τῶν ἐμμέτρων ἐπὶ μολυβδοβούλλων ἐπιγραφῶν¹. Οὗτος προσπαθήσας

¹ Froehner, Bulles metriques, Annuaire de la Société des antiquaires de France, 1882 σ. 50 ἀριθ. 35.

νά διορθώση τὴν ἀνωμαλίαν, ἀντὶ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τετάρτῳ στίχῳ τῆς ἐπιγραφῆς ἀνέγνω ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ, οὕτω δὲ συνεπλήρωσε τὴν ὄλην ἐπιγραφὴν.

Ἰακώβου σφράγισμα Θεσσαλονικέως

Χριστοτεκοῦσαν καὶ τὸν μάρτυρα φέροι.

Ὁ Schlumberger ὅμως ἀναδημοσιεύσας τὸ μολυβδόβουλλον ἐν τῇ Sigillographie de l'Empire Byzantin (σελ. 105-106) δὲν ἀποδέχεται τὴν διόρθωσιν τοῦ Froehner καὶ ἐπιμένει ὅτι τὰ δύο μετὰ τὴν λέξιν ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ γράμματα ἐκ δέον ἀσφαλῶς νὰ συμπληρωθῶσιν ἕξ (ἀρχου). Εἶναι ὅμως παράδοξον ὅτι ὁ Schlumberger παρεῖδεν ὅτι τὸ δεύτερον ἐκ τῶν δύο γραμμάτων δὲν εἶναι Ξ ἀλλὰ Χ, ὥστε ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ ἕξ (ἀρχου) νὰ καθίσταται ἀδύνατος.

Ὁ Froehner, ἐπανερχόμενος βραδύτερον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ μολυβδόβουλλου, (Annaire 1884 σελ. 316 σημ. 2) παρατηρεῖ ὅτι δέον ν' ἀναγνωσθῇ τὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου Θεσσαλονικῆς ἀντὶ τοῦ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ προταθέντος Θεσσαλονικέως.

Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονικῆς Ἰακώβου ἀψηφολήσθη καὶ τὸν Ν. Βέη¹, ὅστις ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι λίαν ἐπιφυλακτικὸς νομίζων ὅτι πρέπει νὰ ἐπιανεξετασθῇ τὸ πρωτότυπον τοῦ μολυβδόβουλλου, διότι τὸ πανομοιότυπον, ὅπερ δημοσιεύει ὁ Schlumberger δὲν φαίνεται εἰς αὐτὸν σαφὲς καὶ βέβαιον, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν χρονολογικὴν αὐτοῦ κατάταξιν παρατηρεῖ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Schlumberger (Sigil. σελ. 105) ὅτι ὁ Ἰακώβος διετέλεσε μητροπολίτης Θεσσαλονικῆς ἀπὸ τοῦ 1300 μέχρι τοῦ 1322 δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι οὗτος κατεῖχε τὸν θρόνον Θεσσαλονικῆς καὶ πρὸ τοῦ 1300. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τινος «γράμματος παραδοτηρίου» ἀποκειμένου ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς Ζωγράφου ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἰακώβου καὶ φέροντος τὴν ὑπογραφὴν «† ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Θεσσαλονικῆς, ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Θεσσαλίας Ἰακώβος, μηνὶ Μαΐῳ ἰνδικτικῶνος δωδεκάτης τοῦ ρωζ' ἔτους ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου», ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 1299 μ.Χ. Τὸ ἀνωτέρω γράμμα παραδοτήριον ἐδημοσιεύθη ἐν Παραρτήματι τοῦ ΙΓ' τόμου τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν Περρουπόλεως 1907 σ. 34 κ. ἑ. ἀριθ. XVI.

Τελευταῖος ἐπελήφθη τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς ὁ πατὴρ V. Laurent ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ τῶν ἐμμέτρων ἐπιγραφῶν ἐπὶ βυζαντινῶν μολυβδόβουλλων². Οὗτος παρατηρεῖ ὅτι τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τοῦ μολυβδόβουλλου (Ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος δεόμενοι πρὸ τῆς προτομῆς τοῦ Χριστοῦ)

¹ Ν. Βέη, Διορθώσεις βυζαντινῶν μολυβδόβουλλων, Journal inten. d'Arch. Numismatique τόμ. XIII, 9, 10 ἀρ. 11.

² V. Laurent, Bulles metriques. Ἑλληνικά τόμ. Δ' σελ. 341.

καὶ ὁ ρυθμὸς τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἐπιτρέπουν ν' ἀποδώσωμεν τὸ μολυβδόβουλλον εἰς τὸν μητροπολίτην Ἰακώβον, ὅστις, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, προΐστατο τῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τρίτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Ὡσαύτως παρατηρεῖ ὁ πατὴρ Laurent ὅτι τὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει σοβαρὰν ἀνωμαλίαν, ἣτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διευκρινισθῇ κατὰ τρόπον ὀριστικόν. Ἀπορρίπτων τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Schlumberger: Θεσσαλονίκης ἐξ(ἀρχου), διότι κατὰ τὰ τέλη τῆς δεκάτης τρίτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἑξαρχον Θεσσαλονίκης, προσπαθεῖ, ὑπὸ ἐπιφύλαξιν πάντοτε, νὰ ἐξεύρη ἄλλην τινὰ λύσιν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ τέλους τοῦ πρώτου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐπειδὴ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἔφερε τὸν τίτλον ἑξαρχος πάσης Θεσσαλίας, ὁ Laurent νομίζει ὅτι ἐν τῷ μολυβδοβούλλῳ δέον ν' ἀναγνωσθῇ Θεσσαλῶν ἐξ(ἀρχου), θέλων δὲ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀνωμαλίαν ἣν παρουσιάζει τὸ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΕΧ ἀποδίδει τὸ πρᾶγμα εἰς σφάλμα γραφικὸν τοῦ χαρακτοῦ, ὅστις ἀπατηθεὶς, ἀντὶ νὰ χαράξῃ ἐν τῷ βουλλωτηρίῳ ΘΕΣΣΑΛΩΝ μετέβαλε τὸ ἔθνικόν εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως (= ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ). Ἐπειδὴ ὅμως καὶ μετὰ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ ὁ πρῶτος στίχος ἀποτελεῖται ἐκ δεκατριῶν συλλαβῶν: Ἰακώβου σφραγισμα Θεσσαλῶν ἐξ(ἀρχου), ὁ Laurent, θέλων νὰ συμβιβᾷ τὰ πράγματα, νομίζει ὅτι ὁ συνθέσας τὴν ἑμμετρον ἐπιγραφὴν ἐθεώρησε τὰ δύο πρῶτα γράμματα Ια τῆς λέξεως Ἰακώβου ὡς μίαν συλλαβὴν.

Καίτοι ὁ Laurent μετ' ἐπιφυλάξεως διετύπωσε τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δέον ὁ πρῶτος στίχος ν' ἀναγνωσθῇ Ἰακώβου σφραγισμα Θεσσαλῶν ἐξ(ἀρχου) ἐν τούτοις πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ταῦτα ἐστηρίχθησαν ἐπὶ σφαλερᾶς βάσεως, διότι καὶ οὗτος συμπληρῶν τὰ δύο πρῶτα γράμματα ΕΧ εἰς ἐξ(ἀρχου) παρεῖδεν, ὅπως καὶ ὁ Schlumberger, ὅτι τὸ δεύτερον ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων δὲν εἶναι Ξ, ἀλλὰ Χ, ἀκριβῶς ὅμοιον πρὸς τὸ πρῶτον τῆς ἐπομένης λέξεως ΧΡΙΣΤΟΤΕΚΕΣΑΝ.

Τούτου τεθέντος πᾶσα ἀπόπειρα ὅπως συμπληρωθῶσι τὰ δύο γράμματα εἰς ἐξ(ἀρχου) καθίσταται ἀδύνατος. Πλὴν τούτου γεννᾶται ἡ ἀπορία διατί ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰακώβος δὲν θὰ ἐχάρασεν ἐν τῇ σφραγίδι αὐτοῦ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἢς προΐστατο ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἀρχων, ἀλλὰ μόνον τὸν τίτλον αὐτοῦ ὡς ἑξάρχου Θεσσαλίας. Ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ Ἰακώβου εἰς τὸ παραδοτήριον γράμμα τῆς μονῆς Ζωγράφου τοῦ ἔτους 1299 προηγείται τὸ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ ἔπειτα ὁ τίτλος αὐτοῦ ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Θεσσαλίας. Οὐδὲ ὑπάρχει παράδειγμα μητροπολίτου, ὅστις νὰ παραλείπῃ ἐν τῇ σφραγίδι αὐτοῦ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἢς προΐστατο ὡς ποιμὴν καὶ νὰ ἀναφέρῃ μόνον τὸν

τίτλον αὐτοῦ ὡς ὑπερίτιμου καὶ ἐξάρχου. Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ περιφήμου μητροπολίτου Ἐφέσου Ἰσαάκ, τῶν χρόνων Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Ἰσαάκ ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου, ὑπερίτιμος καὶ ἐξαρχος πάσης Ἀσίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερόν ὅτι οὔτε Θεσσαλονίκης ἐξ(άρχου) οὔτε Θεσσαλῶν ἐξ(άρχου) δύναται ν' ἀναγνωσθῇ τὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου τῆς ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς τοῦ μολυβδοβούλλου τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰακώβου. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Laurent Θεσσαλῶν ἐξ(άρχου) εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι συνείδεν οὗτος τὸ ἄστοχον τῆς τοιαύτης ἀναγνώσεως, διορθώσας αὐτὴν εἰς Θεσσαλονίκης εἰς τὰ notanda et corrigenda τῶν ἐμμέτρων αὐτοῦ ἐπιγραφῶν ἐπὶ μολυβδοβούλλων (Ἑλληνικά τόμ. Η' σ. 324), χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπαρξίν ἐν τέλει τῶν δύο γραμμάτων ex.

Ὅτι παρεπλάνησε τοὺς μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς τοῦ μολυβδοβούλλου τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰακώβου εἶναι ὅτι δὲν ἀνεμνήσθησαν οὗτοι ὅτι εἰς ἐπιγραφὰς εἴτε ἐπὶ λίθων εἴτε ἐπὶ μετάλλων, τόσον τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ὅσον καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων, συχνάκις οἱ λαξεύοντες ἢ χαράσσοντες αὐτάς, ἐξ ἀβλεψίας ἢ παραδρομῆς, ἄλλοτε παραλείπουσι γράμματα, ἄλλοτε λαξεύουσιν ἢ χαράσσουσι διπλᾶ καὶ ἄλλοτε θέτουσιν ἄλλα ἀντ' ἄλλων. Τοιαῦτα σφάλματα ὑπάρχουσι πολυαριθμότατα εἰς ἑλληνικάς, ρωμαϊκάς καὶ μεταγενεστέρων χρόνων ἐπιγραφὰς. Πολλάκις δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν λίθων ὑπάρχουσι διορθωμένα γράμματα, ἅτινα πρότερον εἶχον πλημμελῶς χαραχθῆ. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ, διότι ἡ λάξευσις ἢ χάραξις τῶν ἐπιγραφῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὔσα χειρωνακτικὴ ἐργασία, ἐξετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπ' ἀνθρώπων ἀπαιδευτῶν, οἵτινες ἦτο εὐκόλον νὰ παρανοήσωσι τὰ κείμενα ἅτινα ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς πρὸς λάξευσιν ἢ χάραξιν.

Ἐν τῷ μολυβδοβούλλῳ τοῦ μητροπολίτου Ἰακώβου ἡ ἔμμετρος ἐπιγραφὴ, ὡς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ συνθέσαντος αὐτὴν εἰς τὸν χαρακτὴν τοῦ βουλωτηρίου, εἶχε κανονικῶς:

Ἰακώβου σφράγισμα Θεσσαλονίκης

Χριστοτεκοῦσαν καὶ τὸν μάρτυρα φέρει.

Οὗτος ὅμως, ἐξ ἀβλεψίας ἢ παραδρομῆς, ἐχάραξεν ἐν τῷ βουλωτηρίῳ μετὰ τὸ τελευταῖον γράμμα τῆς λέξεως ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ δεύτερον c καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς λέξεως ΧΡΙΣΤΟΤΕΚΟΥΣΑΝ δεύτερον x. Λέγομεν δὲ ὅτι τὸ πρῶτον γράμμα εἶναι c καὶ ὄχι e, διότι, ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ μολυβδοβούλλου, τὸ ἐκληφθὲν ὡς μέση κεραία τοῦ e πιθανώτερον εἶναι ρωγμὴ τοῦ μολύβδου, διότι ἡ γραμμὴ αὕτη διέρχεται καίτοι λεπτοτέρα καὶ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ c τελευταίου γράμματος τῆς λέξεως ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἴτε e εἴτε c εἶναι τὸ πρῶτον ἐκ

τῶν δύο τελευταίων γραμμάτων γεγονὸς ἀπομένει ὅτι ταῦτα ἐχαράχθησαν ἐκ παραδρομῆς ἢ ἀβλεψίας τοῦ χαράκτου τοῦ βουλλωτηρίου¹.

Ὄντω μόνον δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ ὑπαρξίς τῶν δύο γραμμάτων, διότι, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἡ ἀνάγνωσις ἐξ(ἀρχου) ἐν τέλει τοῦ πρώτου στίχου εἶναι ἀδύνατος, ἀφ' οὗ τὸ δεύτερον τῶν δύο ἐπὶ πλέον γραμμάτων δὲν εἶναι Ξ ἀλλὰ χ . Ἐπιπλέον καὶ τὸ πρῶτον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σ καὶ ὄχι ϵ ἂν δεχθῶμεν, ὅπερ πιθανώτατον, ὅτι ἡ ὥς μέση κεραία ἐκληφθεῖσα τοῦ γράμματος τούτου εἶναι μᾶλλον ῥωγμὴ τοῦ μολύβδου.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα ἐκεῖνο, ὅπερ πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐσημειώσαμεν, ὅτι εἰκόνας μολυβδοβούλων γενόμεναι ἐκ σχεδιογραφημάτων οὐδεμίαν παρέχουσι ἐγγύησιν ὅτι παρουσιάζουσι πιστὴν ἀπεικόνισιν τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῶν.

Ἡδύνατό τις ὁμως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι, ἀφ' οὗ ἦσαν καταφανῆ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ μολυβδοβούλλου τὰ δύο ἐπὶ πλέον γράμματα, διὰ τί δὲν προέβησαν εἰς τὴν ἀχρηστευσιν τοῦ βουλλωτηρίου καὶ τὴν κατασκευὴν ἄλλου; Τοῦτο δὲν δύναμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἴσως ἐθεωρήθη ἐπουσιώδης ἡ παρεμβολὴ τῶν δύο γραμμάτων, ἴσως δὲν ἦτο εὐχερὴς ἡ ἀντικατάστασις τοῦ βουλλωτηρίου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἐξήγησις θὰ ἦτο πιθανή, ὅτι ἐξ ἐπειγούσης ἀνάγκης ἐχρησιμοποιήθη τὸ λανθασμένον βουλλωτήριον καὶ ἐξ αὐτοῦ περιεσώθη τὸ μολυβδόβουλλον τῆς συλλογῆς Rollin-Feuardent, βραδύτερον δ' ἀντικατεστάθη παρ' ἄλλου ἀκριβοῦς. Τὸ ὅτι δὲν περιεσώθησαν μολυβδόβουλλα ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου βουλλωτηρίου δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ παράδοξον, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι, καίτοι περιεσώθησαν πολλαὶ χιλιάδες μολυβδοβούλων, σπάνια εἶναι αἱ περιπτώσεις δύο ἢ πλειοτέρων ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Εἶναι προφανὲς ὅτι τῶν περισωθέντων μέχρι τοῦδε βυζαντιακῶν μολυβδοβούλων θὰ ἀπετυπώθησαν διὰ τῶν βουλλωτηρίων δεκάδες, πολλάκις δὲ καὶ ἑκατοντάδες ἀντιτύπων ἐξαρτωμένων κάτωθεν τῶν παντοίας φύσεως ἐγγράφων. Τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ γεγονὸς τῆς χρησιμότητος τοῦ μολύβδου. Τὰ ἀνευρισκόμενα μολυβδόβουλλα ἀνεχωνεύοντο εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἴτε μεταβαλλόμενα εἰς σφαίρας πυροβόλων ὄπλων, εἴτε ἄλλως πως χρησιμοποιούμενα. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι ἐν μόνον περιεσώθη μολυβδόβουλλον τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰακώβου.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ ἔμμετρος ἐπιγραφὴ τοῦ μολυβδοβούλλου ἀποτελεῖται ἐκ δύο κανονικῶν τριμέτρων ἰαμβικῶν στίχων δωδεκασυλλάβων:

Ἰακώβου σφράγισμα Θεσσαλονίκης

Χριστοτεκοῦσαν καὶ τὸν μάρτυρα φέρει.

ΚΩΝΣΤ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ὁμοίως ἐν τῇ πρώτῃ λέξει τῆς ἐπιγραφῆς Ἰακώβου ἐτέθη ο ἀντὶ ω ὑπὸ τοῦ χαράκτου τοῦ βουλλωτηρίου ἐξ ἀβλεψίας ἢ παραδρομῆς.